DISSERTATIO INAVGVRALIS MEDICA

DE

METASTASI LACTIS,

QVAM

RECTORE VNIVERSITATIS

EBERHARDINO-CAROLINAE

MAGNIFICENTISSIMO,

SERENISSIMO ATQVE *POTENTISSIMO DOMINO,*

DVCE WURTEMBERGIAE ET TECCIAE REGNANTE,

REL. REL.

CAROLO,

PRINCIPE AC DOMINO LONGE CLEMENTISSIMO,

PRAESIDE

CHRISTIANO FRIDERICO JAEGER,

PHILOS. ET MED. DOCT. EIVSDEMQVE PROF. P. O.

FACVLT. MEDIC. p. t. DECANO,

PRO GRADV DOCTORIS LEGITIME OBTINENDO,

D. Dec. MDCCLXX.

PVBLICE DEFENDET

JOANNES CHRISTIANVS WILLIARDTS,

ESSLINGENSIS.

TVBINGÆ, LITTERIS JO. AD. SIGMVNDI.

§. I.

Lac, blandiſſimus humor & tenello fœtui nutriendo à natura deſtinatus, hinc inde tamen varios morbos producere obſervatur; quales cum & mihi ſeſe obtulerint, rogatus morbos à lacte & dictos & oriundos non quidem ad unum omnes, ſed eos potiſſimum, qui ſub nomine Metaſtaſeos lactis materni comprehendi poſſunt & ſolent, eo magis mecum exponere & dilucidare decrevi, cum animadverterem, hos eosdem morbos in uſitatioribus Germanorum Medicorum libris minus obvios & pertractatos eſſe; quos contra Galli tantum non tanquam novos frequentius & prolixius nominent atque deſcribant.

§. II.

Fr. Boissier de Sauvages in Noſologia methodica 1763 edita, quam plurimas, ſæpe non ſatis à ſe invicem diſtinctas, morborum ſpecies, ſub variis claſſibus comprehenſas, adducit, quas à lacte nominavit vel novis nominibus adhibitis *a*) vel addito quoque epitheto. Deſumſit autem Sauvagesius hanc morborum ita dictorum lacteorum hiſtoriam præcipue ex Puzosio & ex Levreto. Primus ſcilicet Puzosius Diſſertatio-

a) v. g. Galactorrhœa. Oedema lacteum. Ephemera lactea. Synochus lactea. Amphimerina lactea. Maſtodynia lactea &c.

nem de Metastasi lactea concinnavit, quæ Actis Chirurgicis Parisinis destinata post ejus mortem demum correctior & in tres partes divisa à MORISOT DESLANDES una cum ejus arte obstetricia edita fuit *b*). Hinc Galli ad hunc eundem PUZOS, qui studio in hos morbos inquisivit, primam morborum lacteorum historiam referunt *c*). PUZOSII vestigia in observandis & describendis morbis à lacte deducendis pressit LEVRETUS, qui suæ Arti obstetriciæ *d*) passim observationes & explicationes de his morbis inseruit. Celeberrimus ASTRUCIUS septem voluminibus *e*) morbos sexus sequioris expositos dedit atque in Tomo V. singulare quoque capitulum p. 450. Metastasi lacteæ destinavit. Neque nuper Cl. QUESNAY in suo de Gangræna tractatu Metasta-

ses

b) Traité des accouchemens, contenant des observations importantes sur la Pratique de cet Art; deux petits traités, l'un, sur quelques maladies de matrice, & l'autre, sur les maladies des enfans du premier age. Quatre memoires, dont le premier a pour objet les pertes de sang dans les femmes grosses, & les trois autres sur les depôts laiteux. Par Mr. PUZOS. Corrigé & publié par Mr. MORISOT DESLANDES. à Paris, 1759.

c) vid. FR. BOISSIER de SAUVAGES Nosol. method. T.II. P.I. p.469. & MORISOT DESLANDES in Præfatione ad PUZOSII Traité des accouchemens p. XIV & XV.

d) l'Art des Accouchemens, demontré par des principes de Physique & de Mechanique. Par Mr. ANDRÉ LEVRET. Utor in sequentibus citationibus editione tertia. à Paris, 1766. Quamvis prima LEVRETI Editio jam A. 1753. prodierit; non ideo tamen inferendum, LEVRETUM PUZOSII libro, 1759 demum edito, nondum uti potuisse; nam PUZOSIUS dudum ante de his morbis Academiæ Chirurgorum Parisinæ, cujus membrum quoque LEVRETUS est, Dissertationem exhibuit; quin A. 1753, quo LEVRETI liber prima vice imprimebatur, PUZOSIUS jam mortuus est. vid. Eloge de Mr. Puzos in Histoire de l'Academie Royale de Chirurgie. T. III. p. 121. seq. 1757.

e) Traité des maladies des femmes. Quatuor priores Tomi Parisiis Anno 1761, tres posteriores A. 1765 typis excusi sunt.

ſos lactis mentionem facere neglexit *f*). Cum Societas Scientiarum Harlemenſis quæſtionem, annis 1761 & 1762 ſolvendam, proponeret, *qua ratione lac feminarum augendum vel minuendum ſit, quænam ſint Symptomata à lacte oriunda, & quomodo iis ſubveniendum ſit?* duo præcipue ſcripta prodierunt; alterum brevius, præmio coronatum & ab auctore DAVID adornatum *g*); alterum prolixius à Cl. LAMBERTO BIKKER, Medico Roterodamo *h*) conſcriptum, in quo utroque libro non potuit non ſermo de Metaſtaſi lactis fieri. Hanc ipſam metaſtaſin ſat dignam quoque exiſtimavit Illuſtriſſimus v. SWIETEN, quam ſuis Commentariis inferret, hinc, cum Tomo IV. anno 1764 edito, de morbis puerperii ageret, uſus eſt quam maxime LEVRETI obſervationibus, easque propria experientia partim confirmavit, partim cum aliorum obſervatis comparavit *i*).

Hi præcipui recentiores auctores *k*) ſunt, qui de Metaſtaſi lactea ab antiquioribus fere neglecta aliquid notatu dignum tradiderunt, cum

A 3 apud

f) Traité de la Gangréne. à Paris, 1764. p. 72. ſeqq.

g) Diſſertation ſur cequ'il convient faire pour diminuer ou ſupprimer le lait des femmes &c. Ouvrage couronné par la Societé Hollandoiſe des Sciences. Par Mr. DAVID. à Paris, 1763.

h) Verhandeling van het zog der Vrouwen opgeſteld door LAMBERTUS BIKKER. Te Leyden, 1763.

i) Comment. T. IV. ad §. 1329. p. 603 ſeqq.

k) Celeberr. TISSOTUS non plenarie metaſtaſin lactis tacet; ſed pro inſtituti ſui ratione tantummodo verbulo tangit. §. 374 *Anleitung für das Landvolk in Abſicht auf ſeine Geſundheit.* Cl. Profeſſorem GATTENHOF in Diſſertatione laudatiſſima de Curis infantum phyſico-medicis de metaſtaſi lactea agere ex Cel. BALDINGERO diſco. vid. *Auszüge aus denen neueſten Diſſertationen.* p. 124. ſeq. Sed neque hanc Diſſertationem, neque alias, quæ forſitan exſtant, hactenus obtinere potui. Recentiſſime

apud alios vix aliud quid occurrat, quam hinc inde ſeparata obſervatio lactis per alienas extraordinarias vias excreti; neque in STORCHII *k)* octo Tomis præter unam alteramve obſervationem lactis ab ordinariis viis aberrantis, aliquid, huc ſpectans, deprehendi, cum tamen quis in tam vaſto libro, mulierum morbis deſcribendis deſtinato, hanc ipſam materiam magis dilucidatam exſpectaret.

Attamen jam ante PUZOSIUM video TH. WILLISIUM in Tractatu de Febribus *l)* egregia quædam, huc facientia, habere, ipſiusque Caput decimum ſextum congruis obſervationibus dives eſſe; quin licet forſitan HIPPOCRATIS quoque locum huc trahere, ex quo ipſi non omnem lactis metaſtaſin plenarie incognitam fuiſſe colligere poſſis: „*Mulieres*, inquit, *m) quibus per morbum vel aliam calamitatem mamma aufertur, & vox fera efficitur, humoresque ad gulam deferuntur, multa ſputatione vexantur, caput dolent & ex iis ægrotant; lac enim ab utero veniens & influens, quemadmodum etiam antea ad ſuperiora vaſa transmittebatur, cum ea propria non habeat, in principes corporis partes incidit; cor videlicet ac pulmonem, & ſuffocantur.*"

§. III.

Prælibatis hiſce hiſtoricis quædam phyſiologica de ſecretione & excretione lactis non plane ſilentio præterire poſſum; uti enim rectum norma obliqui eſt, ſic quoque de ſtatu præternaturali non poteſt judicium fieri, niſi ante cognoſcatur, quid ſecundum naturam fiat.

Lac,

me quoque Ill. LUDWIG paſſim metaſtaſeos lacteæ meminit, ſed tantummodo in tranſitu, videturque hanc ipſam materiam pro nondum ſatis cognita vel exculta habere. vid. Adverſ. Medico-Practica Vol. I. P. I. in præf. p. 12. P. IV. p. 585. p. 728.

k) *von Krankheiten der Weiber.*

l) Opera omnia T. I. Tract. de febribus. C. XVI. p. 124-137. Amſt. 1682.

m) de Glandulis. Edit. Foeſ. p. 273.

Lac, consentientibus optimis Physiologis, ex chylo suam originem trahit, neque ab eo differt, nisi quod lac spissius sit, partes caseosas ubertim contineat & tardius acescat; quae ipsae qualitates chylo communicari videntur, dum cum sanguine per sex pluresve horas circuitum subit, atque ita actionem viscerum vasorumque experitur. Hic chylus vel successive sanguini assimilatur, vel secernitur & ipsum istum liquorem, quem Lac vocamus, constituit.

§. IV.

Secernitur lac ordinario in feminis, iisque vel gravidis vel foetum enixis. Scilicet feminae humanae, legitimum corporis incrementum quoad maximam partem nactae, sanguis menstruus fluere solet, quo à superfluo sanguine per vasa uteri facile exitum inveniente liberatur *n*). Hic fluxus sanguineus contra intercipitur, vel saltim proxima menstruationis periodo redeunte parcior est, quotiescunque femina utero concepit; cujus phaenomeni duplex ratio esse videtur. Primo enim vasa uteri tortuosa & serpentina sub graviditate, crescente uteri volumine, magis rectilinea fiunt, atque ita sanguini facilior transitus ex arteriis in venas conceditur; cum contra extra graviditatem uterus in multo minus volumen contractus vasa habeat magis serpentina, multas quasi plicas sive angulos formantia, quibus sanguini necessario mora injicitur, qui dein in his ipsis vasis accumulatus vasa minoris diametri, aliâs globulos rubros excludentia distendit, atque per ea, sub nomine menstruorum, prorumpit *o*). Altera primaria causa est, quod chorion, & quam maxime placenta, adhaereat, ita, ut vasa chorii & placentae vasis uterinis implantentur, quo ipso nexu foetui nutrimentum adfertur, in quod ista mater-

n) Ill. de Haller Primae Lineae. §. 840.
o) David, l. c. p. 6.

maternorum humorum abundantia, ante graviditatem per menſtruum fluxum excernenda, convertitur. Suadent autem variæ rationes, non tam ipſum ſanguinem ex vaſis uterinis ad fœtum mitti, quam potius lymphatico-lacteum humorem, à radiculis venæ umbilicalis reſorbendum. Videtur enim lacteus humor tenello embryoni nutriendo magis conveniens eſſe *p*), & dein ROEDERERI *q)* & MONROI *r*) experimenta, quibus ſtudio in conjunctionem uteri cum placenta inquiſiverunt, docent, non ipſum ſanguinem ad placentam, funiculum & fœtum mitti, ſed ſuccum tenuiorem minoribus vaſculis vehendum ad fœtum deferri. Quamvis equidem non omnem ſanguini materno in ipſum fœtum tranſitum denegem, convictus maxime ſummi Anatomici ALBINI obſervatione *s*), qui ex arteriis uteri ſerpentinis ſanguinem in placentam adigere potuit; & dein pulcherrimo Ill. MECKELII præparato, qui materia colorata uterum gravidum per vaſa matris hypogaſtrica mihi ita repletum Berolini oſtendit, ut ex eo in placentam, cum utero connexam, venam umbilicalem, & ipſum quoque fœtum ruber injectus liquor tranſiret. Quod autem lacteus humor per uteri lactea aut lymphatico-lactea vaſa ad placentam perveniat, docent præcipue NORTWYCKII *t*), WINSLOWII *u*), ASTRUCII *x*) obſervationes. Poterimus

p) Facit huc HIPPOCRATIS Locus de Natur. pueri. Edit. Foeſ. citat. p. 246. "Quod in ſanguine dulciſſimum eſt, ad ſe attrahit, (puer in utero) ſimulque aliquantula lactis portione fruitur.„

q) ROEDERER de utero gravido p. 25. conf. Ejusd. Diſſ. de vi imaginationis in fetum negata. In Opuſc. Med. p. 108.

r) Alexander MONRO *Verſuch über die Ernährung der Leibesfrüchte in denen Edenb. Verſuch.* T. II. p. 170. p. 185.

s) Annotation. Acad. L. I. C. X. p. 35.

t) Uter. hum. grav. hiſt. p. 10.

u) Expoſ. anat. Traité du bas-ventre. Nro. 623.

x) Traité des maladies des femmes. T. I. p. 12. "On trouve ſous la même

mus itaque cum v. SWIETENIO y), cum WILLISIO z) aliisque a) lac uterinum assumere, quo fœtus nutritur & plethora feminarum sine fluxu menstruo imminuitur.

§. V.

Sed plerumque quoque lac in gravidarum mammis circa medium gestationis tempus vel citius vel tardius generatur, quamvis magis tenue & quasi serosum esse soleat. Videtur enim non omnis maternorum humorum abundantia pro nutriendo fœtu requiri; hinc pars materiæ lacteæ, præsertim in plethorica & bene pasta femina, ad mammas defertur, quæ singularem analogiam consensumque cum utero habere observantur. Sin vero fœtus utero exclusus est, jam insigniores mutationes

me tunique interne de la matrice une autre sorte des vaisseaux, qu'on ne sçauroit distinguer que dans les derniers mois de la grossesse, non plus que les appendices veineuses, mais qu'on peut voir alors assés aisément & à l'oeil. On n'a qu'a retourner de dedans en-dehors la matrice d'une femme morte dans le dernier mois de sa grossesse, ou morte en accouchant, & après l'avoir légérement essuyée dans les endroits où le placenta ne tenoit pas, & où sa tunique interne est assès unie, l'exprimer doucement en comprimant par dessous, on en verra suinter une infinité de gouttes d'une liqueur laiteuse par des trous ou pores presque imperceptibles, qui doivent être autant d'aboutissans des vaisseaux particuliers destinés à séparer cette humeur.

y) Comment. T. IV. p. 60.

z) l. c. in initio Capitis XVI. WILLISIUS expresse lactis in utero generati mentionem facit.

a) Joh. BOHNII Circul. anat. physiol. progymn. II. p. 27. MERKLIN de Transfus. sanguin. C. 5. p. 61. SIDOBRE in Actis Erudit. 1703. mense Sept. p. 412. CHARLETON Oeconom. animal. Exerc. I. §. 9. p. 12. Nec tacendus est Celeberrimus quondam in hac Universitate Professor Elias CAMERARIUS nobiscum consentiens in Med. Conciliatr. C. 4. p. 118.

tiones contingunt. Uterus ſcilicet, cujus vaſa ſanguifera ſub finem graviditatis majorem diametrum adepta & multo ſanguine repleta fuerant, poſt partum ſe ſua plethora particulari lochiorum fluxu exonerat, atque ſat cito in minus volumen contrahitur, hinc vaſa, lacteam materiam vehentia, ſimul conſtringuntur, neque ei amplius exitum concedunt. Regurgitat itaque lactis materia fœtui intra uterum latenti ante deſtinata in ſanguinem, cum eo in corpore circumagitur *b*), plerumque non ſine febrili exinde oriundo motu, donec tandem in mammas, aptiſſimum & conveniens orgnanum deponitur, intra ſingulares ductus lactiferos recipitur atque per eorum oſtia, in papilla ſeſe aperientia, excernitur *c*).

§. VI.

Quamvis ex hactenus dictis appareat, dari & lac uterinum & mammarium, & utrumque morbos à lacte dicendos creare poſſe: attamen in ſequentibus potiſſimum ad lac mammarium, niſi expreſſis verbis monuero, reſpicio, quippe quod quam maxime attentionem meretur. Hoc ipſum lac vario modo œconomiam animalem turbare, variisque morbis occaſionem præbere poteſt, dum 1) ejus ſecretio vel 2) excretio impeditur. Poteſt idem porro peccare vel 3) quantitate, atque eatenus vel plenarie deficere, vel nimis parcum vel nimis abundans adeſſe, vel 4) vitioſa particularum cohœrentia *d*), hinc nimis ſpiſſum aut nimis tenue eſſe, vel 5) acrimonia, vel 6) nimis facili particularum ſeceſſione, ideoque coagulari ſive (uti vocant) thromboſi vel caſeationi adhuc

b) Hinc ſanguini, durante febri lactea miſſo, lac ſupernatare vidit BARTHOLINVS. de Lacte thorac. p. 39.

c) Heic conferri meretur Cl. KÖLPIN Schediaſma de ſtructura mammarum. Berol. 1765. cui figura addita eſt tubulos lactiferos præcipue & vaſa lymphatica pulchre exhibens.

d) Gaub. Pathol. Inſtit. de morbis cohærentiæ in fluidis. §. 282, 286.

adhucdum intra mammas obnoxium esse, vel denique 7) loci aberratione.

§. VII.

Non immorabor singulis hisce lactis vitiis *e*), longiore explicatione dilucidandis, sed, uti jam antea innui, soli ultimo nominato inhærebo, lac loco aberrans consideraturus. *Habent* scilicet *humores corporis nostri suos sibi à natura constitutos canales*, *loculos*, *receptacula*, *cava*, *quibus tanquam cancellis contineri vehique debent*, *nec sine noxa egredi possunt f*). Quando itaque lac è sanguine secedens, secretione & excretione naturali impedita, non suo, sed alieno, loco est; aberrat, & hunc ipsum morbosum statum Metastasin seu decubitum nuncupo *g*). Sic nomine metastaseos idem comprehendo, quod Illustr. Gaubius de fluidis loco aberrantibus nervosa brevitate agens, errore impactorum, excretorum & effusorum indigitavit *h*), existimoque, me termino Metastaseos latiore sensu usum eo minus vituperandum esse, cum alii *i*) sub hac ipsa voce apostases, metaptoses, aposcemata, metabolas, palindromas complectantur, neque hos terminos nimis minutim à se invicem distinguant.

 Quod

e) Hæc tamen vitia subinde in sequentibus nominabuntur, quatenus causa metastaseos lacteæ sunt.

f) Gaubius l. c. §. 397.

g) Eodem vocabulo utuntur v. Swieten & Willisius ll. cc. Commentarii Lips. Vol. XIV. p. 356. Astrucii librum recensentes, depôts de lait, lait repandu, per metastasin reddunt.

h) l. c. §. 400. §. 401. §. 402. Cur errorem secretorum, quamvis lac ad secretos humores pertineat, non nominem ex Gaubii §. 405. per se patet; non enim est alia species erroris loci, sed est tantummodo alius respectus.

i) vid. Dissert. de febrilibus metastasibus Auct. Lohr. Præside Cel. Schroeder. Goetting. 1769. & Brendelii Dissert. de Abscessibus per materiam & ad nervos. §. 2. & 14.

Quod nos metastasin lacteam vocamus, occurrit apud scriptores Gallos sub nominibus *Dépôts laiteux, Lait repandu, Epanchement laiteux, Infiltration, Engorgement, Revolutions laiteuses.* Germani hisce nominibus utuntur: *Geschwulst von einer Milch-Versezung k). Milch-Sammlungen l). Milch-Geschwulst m). Zuruktretten der Milch n). Krankheit von Milch-Versezung.* Batavi lactis metastasin reddunt per *Zogverplaatsing o).*

§. VIII.

Lactis metastasibus solus sequior sexus ob munia ipsi injuncta priva obnoxius est, nec parum huc confert, quod feminæ sua natura sensibiliores irritabilioresque sint, atque suam plerumque habeant idiosyncrasiam, toties magis conspicuam in graviditate, puerperio, lactatione, ablactatione.

Ostendam primo gravidas feminas ab ipso hoc morbo non esse immunes, quod quidem vel exinde suspiceris, cum lacte & uterino & mammario gaudeant. (§. *IV.* & §. *V.*) Sed hoc idem distinctius per observationes demonstrandum erit. Puzos, qui sibi fere sumit, quod primus metastasin lactis in gravidis animadverterit, (aliis vel possibilitatem tempore graviditatis negantibus) in duabus gravidis, altera fœtum septimestrem, altera quadrimestrem gestante, ad superiorem femoris partem dolorem cum tumore observavit, quem à lacte loco aberrante in utraque hac femina deducendum esse cognovit; æque ac in alia

k) Illustr. Vogel *Neue Med. Bibl. VI. B.* p. 471.
l) In translatione germanica Steinwehrii Actorum Parisinorum. T. VII. p. 197.
m) in Versione germanica Tissoti *Anleitung für das Landvolk.* §. 374.
n) Uti metastasis lochiorum redditur per *Zurüktretten der Reinigung.* Celeb. Baldinger *Auszüge.* p. 156.
o) Bikker l. c. p. 171.

alia quadam, cui in regione hypochondriaca natus tumor dolebat *p*). Quin alio quoque loco *q*) mentionem facit gravidæ, quæ ſuſcepto terrore ægrotare cœpit, paulo poſt peperit, & quarto à partu die mortua eſt, in cujus abdomine lac effuſum coagulatumque repertum non dubitat metaſtaſi ſub terrore ortæ tribuere, quamvis quis omnino eandem metaſtaſin poſt partum demum factam eſſe contendere poſſit. Gravidis pariter Celeb. SAUVAGES, quamvis rarius, œdema lacteum *r*), pleuritidem lacteam, metritidem lacteam accidere aſſerit, neque diſſentit LEVRETUS *s*) vel BIKKERUS *t*).

§. IX.

Frequentius edito in lucem fœtu feminæ metaſtaſi lacteæ obnoxiæ ſunt, nec mirum, cum poſt partum lac multo copioſius generetur, atque tunc teſte Ill. v. SWIETEN *u*) *multo facilior ejusdem ſeceſſus à Sanguine ſit.* Metum auget ipſa iſta febris lactea ſecundo, tertio quartove die poſt partum oriri ſolita. Quodſi enim lac cum ſanguine circulans non per viam ordinariam, mammas ſcilicet, excernitur, facile accidere poteſt, ut lac vel alienis locis effluat, vel in vaſculis minimis impactum hæreat vel in interſtitia & cava aliarum partium effundatur, & ſic ſub ipſis iſtis febrilibus motibus metaſtaſis, criſeos ad inſtar, contingat, uti centies in aliis morbis febrilibus obſervamus. Intelligitur ex his ipſis, periculo metaſtaſeos eas puerperas magis exponi, quas male ſanus formoſitatis nimisque commodæ vitæ amor ad ubera recens nato deneganda incitat. Etenim, ſi tunc lac ex naturæ lege ad mammas dela-

tum

p) l. c. p. 382. 383. 384.
q) l. c. p. 372.
r) Noſologia methodica, T. III. P. II. p. 32. 460. 468.
s) l'Art des accouchemens §. 1050.
t) l. c. p. 179.
u) l. c. p. 610.

tum per varia artificia reprimunt, facile vel intra ipsas mammas impactum nocere, vel in sanguinem regurgitare atque ad alia loca morbose deponi potest, nisi bona fortuna alia ipsi ex corpore exeundi via pateat *x*). Hinc in oppidis populosis, ubi feminæ delicatulæ lactationem abhorrent & nihilominus laute viventes abundantia potius quam inopia lactis laborant, metastases lactis & ipsæ puerperarum mortes frequentiores sunt *y*). Sed est quoque, cur non in eis tantum feminis, quæ lac studio repellunt, sed & in iis, quibus ex variis caussis lac deficit, vel nimis parcum est, de decubitu lactis solliciti simus *z*). Existimo tamen eas, quibus nulla febris lactea obtingit, rarissime, si unquam, periclitari. Vidi certe puerperas, è quarum mammis vix unam alteramve lactis guttam obtinere licebat, egregie valentes ; sed in iis tunc nec mammarum intumescentiam nec febrem lacteam animadvertere poteram, & lochia copiosa fluebant. Sin vero febris lactea adfuit, mammæque intumuerunt, eæ autem

x) v. Swieten l. c. p. 609. "Per varias vias lac in mammis collectum, retropulsum in sanguinem, exire de corpore notaverunt autores. Omnium naturalissima via credebatur, si per uteri vasa sub lochiorum forma prodiret. Per urinam exivisse observatum fuit sæpius. Per alvum pariter, aliquando & per sudores. „

y) Levret l. c. §. 1048. 1049. "*On observe en général, qu'il meurt proportion gardée beau coup plus des femmes en couché dans les villes que dans les Campagnes. — — Ces effets differens dependent essentiellement de ce, que les femmes n'allaitent point.*

z) Puzos. l. c. p. 385. Potest v. gr. lac vasa mammaria prætervehi, & nihilominus largius sanguini admixtum esse. Potest mammarum actio torpida esse. Possunt vasa lactis secretioni inservientia variis ex causis constricta, impervia esse. conf. v. Swieten T. VI. p. 645 & 646. Ill. Gaubius §. 833. Patet sic, quomodo, deficiente quoque intra mammas lacte, lactis tamen metastasis possibilis sit.

tem poſtea flacceſcunt & lac deficit, tunc haud raro puerperis lactea metaſtaſis metuenda inſtat, quæ ex LEVRETI a) obſervatione plerumque decimo quinto vel ex PVZOSII b) ſententia decimo duodecimove die infeſtare ſolet.

§. X.

Sed & ipſæ iſtæ feminæ, quæ, quod natura tenero recens edito alumno paravit in mammis, nutrimento eum haud defraudant, non ideo ab omni lactis ad aliena loca decubitu tutæ ſunt. Jam ſub initium prioris §phi innui generaliter, puerperas ad metaſtaſin lactis diſpoſitas eſſe. Præcavetur quidem eadem quodammodo, ſi per lactationem lac ad mammas determinatur & excernitur: verum pone majorem, quam quæ ab infante exſugitur, copiam lactis adeſſe; fac quosdam ductus tubulosve lacteos eſſe obſtructos, partemque lactis ideo in ſanguinem refluere; cogita alios morbos accedere, lac quomodocunque turbantes vitiantesque; & intelliges exinde, frequentiore quidem, ſed tamen non omni omnino periculo lactantes puerperas carere. Poſt puerperium quoque lactantes, ſive ſint matres ſive nutrices conductæ, metaſtaſin lactis perpeſſæ eſſe obſervatæ ſunt c). Quin nimis diu protracta lactatio ipſa topicam ad mammas lactis abundantiam producit, vires nutricis exhaurit, quæ nihilominus eſuriens copioſos, non ſemper ſatis congruos, cibos appetit & chylum crudum generat; lac ipſum poſt aliquod a partu tempus ſucceſſive magis ſpiſſum fit d), atque ſic in ipſis nutricibus cauſæ metaſtaſeos habentur, quas tamen potius infra pluribus recen-

a) l. c. §. 922—925.
b) l. c. p. 345.
c) PUZOS. l. c. p. 347. ſeq.
d) ASTRVC. l. c. T. VI. p. 186. "*Il eſt certain, que le lait devient naturellement plus épaïs à meſure que les nourrices s'eloignent du terme de leurs couches.*"

recenſere mecum conſtitui. Denique ablactantes feminæ, vel ob prolis mortem lactare deſinentes, non plane ſilentio prætereundæ ſunt. Obtinet fere in iis eadem ratio, quæ apud puerperas lac per varia artificia repellentes locum habet: hinc ablactantes ſibi proſpicere debent, ut humorum abundantiam, ceſſante jam lactis per mammas conſueta excretione, per alias evacuationes vel per parcius aſſumtos cibos diminuant.

Certe in ablactantibus feminis vario poſt partum tempore haud adeo raro metaſtaſeos lacteæ exempla dari, affirmat jure LEVRETVS *e)*, atque Perilluſtris & Venerandus de HAEN nobis ſat notabilem caſum refert feminæ, cujus abundans lac duobus infantibus ſufficiebat, ſed a mammis, duobus a primi infantis partu annis, retropulſum metaſtaticum tumorem in dorſo elevavit. *f)*.

§. XI.

Vix operæ pretium erit, ut longiore ſermone ſubjecta metaſtaſi lacteæ præ reliquis obnoxia ulterius proſequar. Poſſent v. g. heic ratione ætatis feminæ annoſiores & juniores in cenſum venire; poſſet ratione temperamenti de iis diſpici, quæ polyaimia vel anaimia, quæ fibra rigida vel debili, corporisve habitu nimis laxo vel nimis ſtricto laborant, quæ majore minoreve irritabilitatis gradu gaudent *g)*; poſſet in diſpoſitiones individuales, ſingulares, in varios ſtatus tam naturales quam morboſos inquiri, atque eatenus de feminis hyſtericis, nimis delicatulis, primiparis, præmature parientibus, difficulter parientibus, molas geſtantibus, mammis carentibus, viraginibus &c. agi: verum hæc omnia vel ſponte per ſe intelliguntur, vel certe ex ſequentibus

e) l. c. §. 922. conf. PUZOS. p. 349.
f) Rat. Med. T. VII. p. 134. ſeqq.
g) conf. Ill. HALLER. Prim. Lin. §. CLI.

tibus mox adducendis facile elucescent; ne itaque repetitionibus vel nimia prolixitate Lectori tædium moveam, ad causas considerandas transeo, quæ feminas vel ad metastasin lacteam prædisponunt, vel ejus producendæ suppeditant occasionem.

§. XII.

Inter causas feminas ad metastasin lacteam prædisponentes primum se mihi offerunt mammarum vitia, tanquam organorum lactis secretioni & excretioni destinatorum. Si mammæ deficiunt, metastasin lactis jam ab Hippocrate observatam & annotatam esse, supra §. II. monui. Sed quoque mammæ nimis parvæ, ad pectus quasi nimis appressæ, a thoracibus istis artificialibus, a tenera juventute formositatis gratia applicatis compressæ, per ætatem provectiorem constrictæ, nimia pinguedine obrutæ, *h)* violentia externa læsæ, inflammatæ, scirrhosæ, cancrosæ, exulceratæ, obstructæ, cicatricibus ex antecedentibus ulceribus vitiatæ, rigidæ, *i)* marcidæ, *k)* lactis secretionem & excretionem

h) Pulchra hæc est Ill. v. Swietenii observatio, qui T. IV. p. 646. quandoque in feminis maximæ molis mammas, sed mera pinguedine obrutas vidit, ita, ut omnes ductus lactei, compressi ab adipe incumbente, ne guttulam quidem lactis admittere potuerint.

i) Si v. g. ductus lactei nimis expansioni resistunt. Hinc putem ipsas primiparas, in quibus hi ductus nondum satis ampliati esse possunt, a metastasi non esse immunes. (conf. Astruc. T. V. p. 431.) quamvis Levretus l. c. §. 1050. rarissime primiparas metastasi obnoxias esse dicat. Huc quoque Hippocratis locus facit: *sunt*, inquit, *quæ natura lac non habent*, *& quibus lac ante tempus deficit; eæ vero natura solidæ sunt, & densæ carnis; ideoque cum via densa sit, non a ventre ad mammas satis humoris defertur.*

k) Marcidæ, flaccidæ mammæ videntur nimis inertes, inactivæ esse ad lac per ductus lactiferos promovendum. Requiritur in vasis lactiferis

 irri-

tionem impediunt, atque eo ipſo lactis metaſtaſin adjuvare poſſunt. Præterea Medici in cauſam non excreti lactis inquirentis attentionem papillæ merentur, per quarum ſupremum ambitum tubulorum lacteorum orificia diſponuntur. Poſſunt papillæ plerisque ante nominatis vitiis affici, præcipue autem ob ſubtiliſſimam ſuperinductam cutem & ob frictionem, cui expoſitæ ſunt, facillime excoriantur exulceranturque, atque ita ipſa oſtiola coaleſcere poſſunt. Ipſe numerus tubulorum lacteorum, qui variat, aliis auctoribus quinque, aliis viginti numerantibus *l*), nimis parvus eſſe poteſt, quam qui omni ſecreti lactis copiæ excernendæ ſufficiat. In caſta virgine, nondum marem experta, papilla quaſi introrſum tracta deliteſcit; ſed vitium eſt lactis excretionem vehementer impediens, niſi eadem, infante ad ubera admoto, promineat & erigatur, vi Phyſiologis adhucdum non explicata, (non tamen ideo neganda *m*) cum intus nullam cavernoſam ſubſtantiam habeat, uti aliæ partes erectione gaudentes. Hoc nimis retractæ & deliteſcentis papillæ vitium efficit, ut haud raro aquoſa tantum lactis pars effluat, craſſior remaneat, tubulorumque oſtia obſtruat, hinc lac continuo ſecretum & ad mammas advectum, portam effluendi apertam non inveniens, vel in ſanguinem regurgitat, vel mammam inflat, & cum dolore expandit; quem ipſum ſtatum, vel ſi ex quacunque alia ratione obſtructi tubuli lacti exitum denegant, cum accedente mammarum dolore, tumore, rubore, Galli *le Poil* (maſtodyniam pilarem reddit SAUVAGESIUS *n*) vel *Arcrouſ-*

ſel

irritabilitas quædam, qua ſeſe contrahendo lac propellunt; hinc in bonis nutricibus cum vi quadam lac proſilire videmus. A marcidis mammis hæc irritabilitas abeſſe & eo ipſo in iis lactis ſtagnatio effici videtur.

l) Ill. HALLER. Elementa Phyſiol. T. VII. Lib. XXVIII. p. 9 & 10.

m) Uti negat KÖLPIN l. c. §. 12. p. 10.

n) SAUVAGES Noſol. meth. T. III. P. I. p. 103. T. II. P. I. p. 223. LEV-

RET.

sel vocant, ex antiquo, satis ridiculo, præjudicio, quod pili orificia obstruant. Denique papilla nimis tenera nimisque sensibilis esse potest, quam quæ attactum suctionemve prolis ferre queat; id quod tamen, ne lac ad aliena loca ruat, requiritur *o*), atque ita, cum hæc mammarum vitia nonnunquam plane non, nonnunquam tardius superentur, patet, quod ad lactis metastasin disponant.

§. XIII.

Excipiant mammarum vitia ipsius lactis vitia, jam quidem §. VI. generatim indicata, sed nunc, quatenus huc faciunt, consideranda.

Lac, quo minus secernatur vel excernatur impeditum, facile aliorsum aberrat, augeturque periculum, quotiescunque nimis larga copia generatur; tunc enim lac nonnunquam vasa lactifera nimis expandit vel rumpit, atque sic cancellis suis non coërcitum in mammarum cellulosam telam effunditur, vel in ipsum sanguinem redit, serum sanguinis tenax reddit, motus febriles excitat & ad longe aliena loca morbose deponitur *p*). Nimis spissum lac ægre ductus lactiferos ingreditur & difficulcultér per tubulorum orificia excernitur, hinc obstructioni obstructioque metastasi favet. Oppositum lactis vitium, tenuitas, non æque per se matri metastasin minari videtur, sed est ea haud raro non simplex, sed cum acrimonia juncta, quæ, ut ipsa varia in lacte *q*) esse potest, sic

C 2 quoque

RET. l. c. §. 955. PUZOS. l. c. p. 231. *Poële* vocat, quod idem significet, quod *phlegmone*.

o) Hinc vice versa papilla bene constituta, infans nimis debilis, mammam lacte expansam haud exsugere valens, ad metastasin occasionem præbere potest, atque ideo ad eam præcavendam, ut fortiores infantes vel quoque adulti homines pro mamma evacuanda admoveantur, non sine ratione nonnunquam Medici suadent.

p) Quod ipse lactis defectus à metastaseos metu non liberet, jam supra §. IX. monui.

q) conf. GAUBIUS de Vitiis chyli, §. 323. seqq. cui lac simillimum est.

quoque vario modo nocendi potentiam habet. Poterit v. g. lac acre mammas excoriare, tubulos lacteos erodere; poterit cum sanguine circulans pessimas febres accendere, quæ raro per salutarem crisin, nonnunquam per metastasin solvuntur, nonnunquam jugulant, cum lac insignem corruptionis gradum recipiat *r*) & difficulter corrigatur *s*). Acida præcipue acrimonia lactis caseationem producit, atque, dum coagulatum lac vasa obstruit, causa decubitus lactei fit; neque excludenda est alcalina acrimonia, quippe quæ pariter lac in grumos cogit, flavo colore distinctos *t*).

§. XIV.

Variæ aliæ dantur conditiones, sub quibus in feminis lactis metastases contingunt. Juvat potiores afferre. Nova impraegnatio non semper a lactante femina impune fertur; ruit enim tunc lac ad uterum, deficit in mammis. Si jam hic affluxus nimis subitaneus, nimis copiosus est, poterit lactis ex hac ipsa causa morbosus decubitus fieri. Sed quoque morbi antecedentes gravidas, ex quacunque ratione affligentes, post partum periculosiores evadere possunt, lactis generationem, qualitatem, excretionem turbando vitiandoque. Partus ipse difficilior, multis cum laboribus peractus, puerperam ita debilitare potest, ut lac non sufficiente cum impulsu ad mammas mittatur, sed ad alium locum v. gr. uterum, præcipue si jam sub partu læsus fuerit, deponatur, ibique inflammationes suppurationesque excitet. Quæ ulcere pulmonum v. g. laborant, ad earum pulmones *u*) lac æque deponi poterit,

ac

r) LEVRET, l. c. §. 886. Canes lac ex feminarum de metastasi periclitantium uberibus exsugentes perire observavit.

s) PUZOS, l. c. p. 347. *Le lait dégéneré ne connoit souvent ni remedes ni bornes.*

t) BOERH. Elem. Chem. T. II. Lugd. Bat. 1722. p 302. 303.

u) conf. v. g. ROEDERERI Dissertatio de temporum in graviditate & partu æsti-

ac per ulcera externa lac effluxisse observatores annotarunt. Lues venerea naturalem lactis qualitatem corrumpit, ipsasque mammas vario modo morbose afficit. Primarum viarum vitia cacochymiam *x)*, & præcipue putridam saburram generare possunt, atque inde putridum alcalinum resorptum febres putridas accendere & lac coagulare ex notatu dignis BOERHAVII annotationibus ad mox allegatum Processum XCI. patet. Vermes, tot funestas in C. H. tragœdias ludentes, in lactis quoque secretione & excretione anomalias procreare experientia docuit. Refert Cel. ELIAS CAMERARIUS nostras *y)* exemplum feminæ à vermibus sæpius abortum passæ, unde jam, quantum vermes uterum, cum eoque mirè consentientes mammas turbare valeant, concludere possis. Sed heic præcipue Cl. van den BOSCH *z)* in nuper demum edito egregio libro consulendus est, qui non solum in nutricibus ob vermium præsentiam lactis defectum, & iis è corpore eliminatis abundantiam lactis redeuntem, sed quoque ipsas metastases lacteas vidit, ut ideo suis copiosis &

 curatis

æstimatione §. X. In opusculis medicis p. 41. "*Nollemus in phthisica & dispositione & lue nutrientis humoris penuriam quandam, sed* loci *potius* errorem *culpare. Videas sanos homines viribusque valentes, quibus nutriens latex non minus paratur, quam ad quodlibet punctum figitur; videas vicissim phthisicum, bene & pastum, & cibos digerentem, chyloque affluentem, qui tamen nutrimenti beneficiis privatur, dissipata gelatina per* excernentia organa *vel in* ulcerosum nidum *collecta.*"

x) Ill. LUDWIGII Adversaria medico-practica. Vol. I. P. I. in Præfat. p. 11. "*Puerperas, in quibus vitia diætæ* cacochymiam *alunt, a morbis futuris non liberavimus, sed* decubitus lactis, novus morbus, *non a solo lacte represso, sed ab aliis variis caussis oriundus, & multiplici modo medentibus se offerens, haud exiguam difficultatem objicit.*"

y) In Dissertatione, Helminthologia intricata, Clericanis Andryanisque placitis illustrata. Tubing. 1724. p. 6. & 7.

z) Historia constitutionis Epidemicæ Verminosæ, Lugd. Batav. An. 1769 p. 201 — 220.

curatis obſervationibus hæc duo huc ſpectantia porismata ſubjungeret:

1) " *Verminoſa vitia, ob alvinas contentiones, facillimas ad caput metaſtaticas depoſitiones atque alia peſſima ſymptomata in puerperis ad lactis ſecretionem & uterinas evacuationes impediendas & alvi fluorem inducendum valde metuenda ſunt.*

2) *Lactis in ſanguinem repulſiones nullibi fere crebriores, quam in puerperis, mucoſo-verminoſa febre prehenſis, contingunt.*"

§. XV.

Denique ſic dictas res non naturales metaſtaſeos lacteæ producendæ occaſionem præbuiſſe Medici animadverterunt. Ingeſta cruda, incongrua, digeſtionem pravam chylumque vitioſum efficiunt, unde neceſſario lac à ſua naturali qualitate & mixtione §. XIII. recedere debet. Ipſaque nimia aſſumtorum ciborum quantitas, ſi quoque bene concoquantur, lædit nimiam lactis copiam generando, quæ, ſi forte non rite excernatur, metaſtaſeos cauſa fit, toties ditiores guloſasque infeſtantis & contra ruſticis feminis ſobrie viventibus parcentis. Nocebit hoc reſpectu quantitas eo facilius, ſi aſſumta particulis multis bene nutrientibus atque ita galactopoieſi faventibus abundant. An itaque laudandi, an potius culpandi, qui puerperas carnium juſculis & gelatinis per totum diem replent? An tuenda, annon exſibilanda potius præjudicata ſat ridicula opinio, quæ ſcopo lac diminuendi lac bibere jubet, atque lac lacte fugari tradit *a*)? Me non monente, intelligitur, alias excretiones auctas ad lactis metaſtaſin occaſionem dare, ſecundum iſtam notiſſimam regulam: Una ſecretione vel excretione aucta altera imminuitur. Hinc

v. g.

a) Levret Eſſai l'abus des régles générales, & contre les préjugés, qui s'oppoſent aux progrès de l'art des accouchemens, Art. X. p. 259. ſeq.

v. g. in puerperis ſuborta diarrhoea, ipſa quoque lactea obſervata, mammæ nonnunquam ſubſidunt & lac fundere ceſſant. In nutricis mammis lac deficere ANDRY *b*) obſervavit, cum eadem lacteſcentem urinam redderet. Aberrat itaque lac in his & ſimilibus caſibus à ſuo à natura deſtinato loco, ruitque cum aliis humoribus ad alia loca. Retentæ excretiones, uti vario modo œconomiam animalem turbant & humorum craſin corrumpunt, quod etiam lac vitiare valeant, neminem putem dubitare. Præſertim heic lochiorum vel ſuppreſſus vel nimis parcus fluxus in cenſum venit. Etenim poſt partum lochiis non fluentibus plethora puerperæ non minuitur, violentior febris accenditur, omnis humorum quantitas ad mammas propellitur, quæ, ſi ex quacunque cauſa ſecretionem & excretionem lactis non admittunt, frequentius funeſta mala ſequuntur, inprimis, ſi nulla excretione vicaria v. g. ſudoribus, aliâs quoque haud raro febrem lacteam ordinariam ſolventibus, naturæ ſatisfit.

Annotant plerique auctores, plures puerperas è tenellis, lautam otioſamque vitam degentibus, perire: ſed contra pauperes, μισθαρνας, ruſticas, laboribus adſuetas feliciora agere *c*) puerperia. Erit itaque quoque nimia quies inter cauſas referenda, quæ feminas ad morbos diſponunt atque eatenus occaſionem metaſtaſeos lacteæ præbere poſſunt. Sed quoque viciſſim vigiliæ nimiæ, curæ, defatigationes, lactis ſecretionem & excretionem pervertunt *d*). Quod animi pathemata lac morboſum efficiant, ejus generationem impediant, generatumque diſſipent, oſtendit GVTERMANN *e*), habentque Acta Harlemenſia *f*) exemplum

b) De la Generat. Desvers. 1701. p. 82 & 83.
c) WILLIS. l. c. p. 128.
d) van den BOSCH. l. c. p. 217.
e) in Diſſ. de Mammis & Lacte. Præſide ZELLERO. Tub. 1727. p. 25. §. VIII.
f) Part. III. p. 31.

plum feminæ, cui, ſubito terrore perculſæ, lac in mammis coagulabatur; atque refert PUZOS l. c. pag. 372. obſervationem lactis poſt terrorem in cavitatem abdominis effuſi. Aër frigidus, imprudenter admiſſus, frequenter male mulctat lactantes feminas *g*), lac reprimendo vel quoque in mammis coagulando. Hinc SYDENHAMI aliorumque conſilia haud inania ſunt, ut puerperæ non nimis cito lectum relinquant, neque aëri liberiori ſe exponant. Dum autem aërem frigidum culpo, non ideo regimen nimis calidum vel laudo vel ſuadeo, mecum convictus, inde facile exanthemata miliaria, quæ LEVRETVS l. c. p. 169. quoque lactea vocat, produci poſſe. Sed quoque aliæ aëris conſtitutiones puerperis nocere poſſunt. Huc refero iſtam epidemiam a MALOUIN Pariſiis Anno 1746 obſervatam, adeo puerperis infeſtam, ut in noſodochio *Hôtel-Dieu* ex viginti vix una evaderet. Puerperis hisce, quamvis facile enixis, lochia non fluebant, mammæ flaccidæ poſt tertium quartumve à partu die pendebant, atque in cadaverum abdomine lac & coagulatum & ſeroſum deprehendebatur *h*)

§. XVI.

Ex hactenus dictis ſatis variæ metaſtaſeos lacteæ cauſæ intelliguntur. Nunc ipſas metaſtaſes & morbos ſpeciales exinde oriundos propius conſiderabo. Si lac e ſanguine non ſecernitur, vel e mammis denuo in ſanguinem refluit, febres provocantur, quæ variæ indolis

eſſe

g) LEVRET l'art des accouchemens. p. 351. "Le froid eſt la cauſe la plus ordinaire des infiltrations laiteuſes. Cet accident arrive rarement avant le douziéme ou quinziéme jour de la couche. Alors on eſt dans l'uſage, de permettre aux femmes de mettre les pieds à terre.,,

h) conf. Hiſtoire des maladies epidemiques de 1746. obſervées à Paris, en même têms, que les differentes temperatures de l'air. Par Mr. MALOUIN. In Memoir. de l'Acad. Année 1746. Edit. Amſt. p. 234.

esse possunt, cum sic humorum per vasa sanguifera circulantium peccans abundantia adsit, cum lac cum sanguine mixtum & circumactum varia vitia contrahere, ipsumque sanguinem diversimode corrumpere queat. Verum has omnes febrium puerperis lactantibusque contingentium complicationes heic enodare, non est mearum partium; sunt hæ febres, variis nominibus a diversis auctoribus insignitæ, sæpe causa metastaseos. Matastasin ipsam autem tunc demum adesse dicimus, quando materia lactea e sanguine secessit, atque ad alia, quam lege naturæ præscripta, loca aberrat. Neque possum lac cum sanguine mixtum, & per vasa sanguifera circulans aberrationis accusare, quippe quod quoque secundum naturam fit; hinc hæ febres, quamvis lactis culpa vel excitatæ, vel pejores redditæ, non sub supra §. VII. data metastaseos lacteæ definitione comprehenduntur, sed admittuntur tanquam haud infrequens causa, nonnunquam quoque tanquam effectus metastaseos lacteæ.

§. XVII.

Lac morbose ad varia loca defertur, atque, ut aliquem dicendorum ordinem habeam, incipiam a capite, progrediar ad collum, dorsum, pectus, abdomen, extremitates, & desinam in superficie cutis.

Lochiis retentis & sanguine encephalum obruente mala funestissima instare, frequentius Auctores annotarunt. Sed similia quoque accidunt lacte repulso, vel in mammis plane non secreto, & ad cerebrum deposito. Ipsam mortem subitaneam exinde subsequi, refert David. *i*). Apoplexiam a metastasi lactea ad cerebrum factam, & ipsis dissectionibus cadaverum confirmatam pulcre nobis Levretus l. c. Sect. III. §. 874. seqq. describit. Invadit eadem puerperas tempore febris lacteæ lochiis

i) l. c. p. 70.

chiis parce fluentibus & lacte ad mammas non delato. Præcedunt plerumque animi perturbationes & anxietates, horripilationes in cute capillata, deliria, capitis dolores, balbuties, aurium tinnitus, coma, stertor, risus sardonius, tendinum subsultus. Sed quoque nonnunquam talis apoplexia serius infestat, ipsis lochiis ritè profluentibus, quamvis pariter periculi plena sit, non tamen tam rapida violentia trucidat *k*). Apoplexiam lacteam nonnunquam excipit paralysis. Aliâs decubitus lactis in cerebro maniam, quam ideo SAUVAGESIUS lacteam *l*) vocat, producit. Aggreditur nempe secundum hunc eundem Auctorem & PUZOSIUM *m*) feminas circa decimum vel decimum quintum à partu diem febris cum delirio; cessat postea sat cito febris, sed perseverat status maniacus, difficillime medicamentis superandus. Quando autem hi Auctores decimum vel decimum quintum diem nominant, non ideo existimandum, quod talis decubitus nunquam tardius accidere queat. Ipse PUZOSIUS l. c. p. 300. tricesimo quoque die observavit, atque ipse, cum mihi adhucdum Nürtingæ commorato ex sat ampla praxi Optimi & Venerandi Patris frequentius notabiliores casus offerrentur, similem metastasin in lactante femina octava à partu hebdomade vidi, quæ, partu puerperioque rite absoluto, lignorum colligendorum gratia sylvam petiit, ibique usque ad vesperam commorata, absurda, anxia, delirans deprehensa fuit. Redux mammas ineptè infanti porrexit, quas ipsas tamen infans ab aliquot diebus minus avide arripuit. Noctem sine somno loquax & querula transegit & sequenti die, quo ipso mammæ curatius examinatæ pendulæ omnique lacte evacuatæ reperiebantur, furor maniacus per sex hebdomades perdurans accessit.

Alias

k) LEVRET. §. 883.
l) Nosol. method. T. III. P. I. p. 405.
m) p. 388.

Alias feminas, præfertim nutrices, quæ lac imprudenter repellunt, lacte ad caput congesto & intra cerebri membranas effuso, cephalalgiæ vix tolerandæ excruciant *n*), quæ nonnunquam per longius tempus sævientes surditatem cœcitatemque post se trahunt. Caliginem lacteam puerperæ, cujus lac repressum fuerat, à lactis in camera oculi antica collectione ex HAGUENOTI observatione recenset SAUVAGESIUS *o*), & Epiphoram à lacte ex oculis effluente inductam *p*). An Amaurosis quoque à metastasi lactis datur? Amaurosin gravidarum & suppressione menstruorum vel hæmorrhoidum laborantium annotat SAINT-YVES *q*), eandemque ab humore nervum opticum comprimente derivat. Similem effectum posset quoque lac ad nervum opticum depositum facile producere. Denique, ut prioribus observationibus hanc quoque sat notabilem à NUCKIO recensitam addam, lac quoque ad os è mammis delatum fuit: „*Femina*, inquit NUCKIUS *r*), *lactans gravida iterum fit & ideo puerum ablactat; exsuctricem negligenti mammarum dextra in insignem tumorem abit, & brevi post, nocte quadam, copiosum lac cum dolore in os prosilire sentit, cum subitanea mammæ dextræ detumescentia.*"

§. XVIII.

Ad glandulas axillares lac, quod intra mammas distentas per vasa lymphatica resorbetur, defertur; verum hæ ipsæ glandulæ a crassiore lacte obstruuntur, tumentque *s*), lacteo humore intra ipsarum cellulosam effuso, similisque tumor nonnunquam, referente

 ASTRU-

n) PUZOS. p. 234. 350.
o) Nosol. method. T. II. P. II. p. 259.
p) Nosol. T. III. P. II. p. 236.
q) Nouveau traité des maladies des Yeux. à Paris, 1722. p. 343.
r) Sialographia & ductuum aquosorum anatomia nova. p. 50.
s) conf. HUNTER in comment. medicis, ubi, uti ex Ill. VOGELII bibliotheca nova medica. Vol. V. p. 193. colligo, talis observatio habetur.

Astrucio *t*) usque ad collum quaſi œdematoſum inde factum cum dolore ſe expandit. In dorſo ablactantis feminæ Illuſtr. de Haen metaſtaticum tumorem vidiſſe ſupra §. X. annotavi. Ad pectus lacte aberrante Puzos & pleuritidem ſpuriam l. c. p. 373. & pleuroperipnevmonias l. c. p. 374 & 375 obſervavit, atque Levretus, qui hos acutos pectoris morbos pariter vidit, eo minus dubitat eos lactis metaſtaſi tribuere, cum (l. c. §. 893.) eodem tempore flaccidas & lactis expertes mammas deprehenderet, & contra, mammis lacte denuo turgeſcentibus, ægrotas cito ſanitati reſtitui experiretur. Exterius in pectore utrinque mammæ protuberant non à metaſtaſi vel decubitu lactis morboſo immunes, quamvis ſecundum naturam lac ad eas deferatur, ſed eo fine, ut libere per canales fluat & excernatur. Quotiescunque itaque lac vel ob nimiam copiam vel ob obſtructos vel alio quocunque modo vitiatos canales, urgente à tergo inſequentis undæ impulſu, exitum non inveniet, aberrabit in ipſis mammis & effundetur aut in celluloſam, totam mammam circumdantem, efficietque magnum univerſalem ſat æquabilem tumorem; aut tantummodo in celluloſam ſingulis glanduloſis racemis acinisque ſeſe interſerentem, atque producet ſeparatos inæquabiles tumores nodosque; aut denique utrumque conjunctum vitium exinde exſurget. Hi decubitus lactei ad mammas ſat noti haud raro varia deploranda mala inducunt, atque frequentius occurrunt ex diverſis cauſis, quas ſupra nominavi; heic autem eorum differentiam potius à loco, in quem lac aberrat, quam à cauſſis deſumtam, indicare volui.

§. XIX.

Abdomen metaſtaſis lactea vario modo infeſtat. In Actis Pariſinis habetur exemplum hydropis *u*) lactei inter muſculos abdominis & perito-

t) l. c. T. V. p. 435.

u) Memoir. de l'Academ. des Sciences, 1728. in 8vo. p. 585. hydropſie laiteuſe.

peritoneum formati, quo puerperæ, primis diebus puerperii acute febricitanti, abdomen poſt tres ſeptimanas fere ad æque magnum volumen expanſum fuit, ac tempore graviditatis, donec tandem, ſponte rupto umbilico, inſignis quantitas fœtidi humoris ſeroſo-lactei profundebatur. Scilicet in tela celluloſa peritonei, muſculos abdominis reſpiciente, ex obſervatione Nuckii plurima adſunt vaſa lymphatica; potuit itaque per hæc ad illam lac è mammis repulſum deferri, quod dein, mora & ipſo febrili calore acre fœtensque redditum, fibras celluloſas corroſit, novoque ſemper affluxu humorum accedente ſibi quaſi ſpatium inter peritoneum & muſculos atque denique per umbilicum exitum paravit. Plane ſimilem a lacte extravaſato ortum abdominis tumorem, qui, disrupto umbilico, ultra duas menſuras materiæ lacteæ fudit, Cl. Bikker *x*) refert; atque ipſe honeſtam feminam nominare poſſem, cui in primo puerperio mamma apoſtematoſa in ſuppurationem abiit, ut ideo non lactaret, atque poſtea ſub nova graviditate lacteus humor ex umbilico effluxit, nullo intra mammas lacte generato. Intra cavum abdominis lac ad varia loca deponitur. In ipſo cavo effuſum & ad exteriorem inteſtinorum partem adhærens, erat in ſupra citata epidemia Pariſina. Quod ad renes aberret, eo minus dubitandum, cum urina lactea ſæpius viſa ſit (conf. §. XV. & §. IX. not.), atque hinc quoque

x) l. c. p. 212, 213. "*Een Vrow, door een mœyëlycke verloſſing zeer verzwakt, was de twaalf eerſte dagen ziekelyk, kwynende, en koortzig. Het zog kwam niet in haare Mammen te vorſchyn; maar zy klaagde ower Zwelling van den Buik, die zoo aanmerkelyk werd, als of zy hoog zwanger waar. Omtrent vier Weeken na de verlooſing begon de buik pynlyk te worden, en dit nam zo toe, dat zy goed vond den Heelmeeſter te haalen. Hy plaatſte op den zelven een weekmaakende en pynſtillende Pap. Drie dagen daarna ontdekte hy in t'midden van den Buik onden den Navel een verſtorven Korſt. Deeze Korſt brak van zelfs door, en daarop volgde een zeer groote ontlaſſing van Zogſtoffe, en ten deele vloeibaar, en ten deele met klonters of geronnen brokken.*",

que Sauvagesius *y*) nephralgiæ mentionem faciat ab urina craſſa lactea oriundæ. Ad inteſtinorum cavum ruens lac diarrhœam lacteam inducit, cujus ſat evidens exemplum cum mammarum detumeſcentia Storchius deſcribit *z*). In gravido utero lac pro nutriendo fœtu adeſſe ſupra adſtruxi. Sed quoque ad virgineum uterum lac e mammis repulſum affluere, honeſtæ, non menſtruatæ virginis hiſtoria *a*) oſtendit, quæ cum mammis intumeſcentibus & lac fundentibus emplaſtrum de ſpermate Ceti imponeret, menſtrua vere lactea perpeſſa eſt, atque ſic ſimul ſuo exemplo & Hippocratici effati veritatem: "*Si mulier, quæ neque gravida eſt, neque peperit, lac habeat, huic menſtrua defecerunt b*), & lactis mammarii metaſtaſin ad uterum demonſtravit. In puerperis, quibus laxior & mollior eſt uterus, facilius lac ad uterum derivabitur, & revera Medici ſunt, qui ipſa lochia albida pro lacteo humore, non pro materia purulenta habent *c*). In tela celluloſa, qua peritoneum vertebris & pelvi poſterius adnectitur, lac frequenter effunditur. Naſcuntur hinc a lacte aberrante tumores, qualem in regione renis Puzos p. 384. deſcripſit, vel quos Levretus in celluloſa inter peritoneum & pelvem vel inter muſculum pſoam & iliacum vel inter duplicaturam ligamentorum latorum annotavit. §. 927. atque, cum feminæ per validos in partu niſus ligamenta, muſculos & nervos ad ſpinam dorſi lumbarem, & conjunctas cum oſſe ſacro coxas vehementer tendant, ex hac ipſa cauſſa exiſtimat Ill. Ludwigius *d*) decubitus lacteos crebrius ad ſpinam lumbarem & inferiores extremitates, quam aliis in locis oriri.

y) Noſol. Method. T. III. P. I. p. 271.
z) *Weiber-Krankheiten. VI. Band.* p. 608.
a) Paulini Obſerv. Cent. I. Obſerv. VI. p. 39.
b) Aphoriſm. L. Sect. V.
c) Levret l. c. §. 88. Alteri ſententiæ tamen magis favere videtur Ill. v. Swieten. T. IV. p. 609.
d) Adverſaria Pract. Vol. I. P. IV. p. 728.

§. XX.

Tela cellulofa pelvis communicat cum tela cellulofa femoris atque maxime ibi, ubi vafa cruralia funt, copiofa & laxa eft; inde apparet, quomodo humor lacteus ad pelvim depofitus ulterius progrediatur, & primo femur, dein femper magis magisque a parte fuperiore ad inferiorem defcendendo totum pedem occupet, atque ita œdematofum tumorem ab œdemate lymphatico per fuos characteres probe diftinguendum excitet. Uti ad ipfam pelvem, ex collatis obfervationibus, frequentiores funt lactei decubitus, fic quoque in femore haud raro fe manifeftant; rariffime tamen fimul utrumque femur tali lacteo tumore inflatur. Sed contra, tentata in uno femore difcuffione, fæpius ad alterum femur tumor metaftaticus transfertur.

Decubitus lactei ad digitos pedum manuumque, quin quoque ad totam cellulofam, quæ fub cute exftat, hydropis ἀνα σαρκα ad inftar, Puzos p. 393. & 394. mentionem facit.

§. XXI.

An denique lac quoque ad fuperficiem cutis aberrat? Quod fudores verè lactei obfervati fuerint, dubitat Ill. v. Swieten l. c. p. 609. attamen frequentiffime febris lactea per fudores terminatur, ut ideo aliquam lactis partem per cutem excerni, exiftimare poffis. Dein ipfa ifta exanthemata miliaria in puerperis frequentiffime obfervata quodammodo lacti, quippe quod in vafcula minima cutanea delatum quidem, nimis tamen fpiffum effe poffit, quam quod per eorum oftiola exhalet, tribuenda effe videntur. Hinc Sauvagesius l. c. T. II. P. I. p. 401. de febre miliari lactea, & Levretus l. c. p. 169. de exanthematibus lacteis agunt, quarum prima fpecies, ex hujus fententia, fe diftinguit puftulis albis, non cryftallinis, acicularum capita æquantibus, tempore febris lacteæ cum pruritu prodeuntibus, & dein furfuracea quafi cutis defquamatione poft octo decemve dies evanefcentibus; altera fpecies

pustulas habet majores ad similitudinem variolosarum accedentes, quæ diutius in cute subsistere, nullas tamen cicatrices post se relinquere, & minus periculosæ esse solent; tertia denique cognoscitur maculis vel papulis irregularibus paululum super cutem eminentibus, prurientibus, suppurantibus, confluentibus, sed cuti nullum vestigium imprimentibus.

§. XXII.

Hi fere morbi sunt, quos errori lactis adscriptos apud diversos auctores hactenus deprehendere potui; atque cum, eos ipsos variæ indolis & naturæ esse, ex præmissis sufficienter pateat, ii quoque vario modo dignoscuntur. Nonnunquam metastasis lactis ex ipso primo intuitu, dum lac alieno loco effluit, v. g. in diarrhœa lactea, in nephralgia ob urinam lacteam, in epiphora lactea, nonnunquam paululum difficilior diagnosis est. Si lac ad partes interiores, adspectui subtractas, ruit, novimus per symptomata consueta v. g. apoplexiam, maniam, cephalalgiam, peripnevmoniam, pleuritidem adesse, atque hos morbos a lactis metastasi suam trahere originem judicamus, quoties lac in mammis non secretum vel excretum est, vel ex iis pendulis & flaccidis factis denuo in sanguinem regurgitavit, quin quoque tunc, quando

interdum docta plus valet arte malum,

lactis metastasis confirmata est per cadaverum sectiones, quales antea passim annotavi, & quibus adhuc aliquæ ex Josephi LIETAUD opere *e*) addi possunt. Intra pelvem, dum deponitur lac, præcedunt motus febriles, horripilationes, sentitur dolor, sed ex ejus regionis dolore

e) Historia anatomico-medica, sistens numerosissima cadaverum extispicia, quibus in apricum venit genuina morborum sedes, horumque referuntur causæ, vel patent effectus. Auctore Josepho LIETAUD. Parisiis, 1767. T. I. L. I. Sect. XII. p. 318. & T. II. p. 362.

dolore ſolo, quippe qui in puerperis, in gravidis, in lactantibus vel ablactantibus ex multifariis cauſis ibidem excitari poteſt, non ſufficienter facta metaſtaſis cognoſcitur; docemur autem a LEVRETO f), eam adeſſe, quando ægrota dolorem circa inguina, pondus in pelve & debilitatem femorum percipit; ſi in dorſo decumbens majorem ſentit moleſtiam femoribus extenſis, quam flexis, quia tumor lacteus muſculum iliacum & pſoam premit; necnon ſi faſciculus vaſorum cruralium dolet, in quo tangentis manus haud raro parvos tumores offendit. Denique lacteus tumor in femore non ſolum exinde diſtinguitur, quod plerumque decubitus lactis in pelve antecedat & tumor à parte ſuperiore verſus inferiorem ſerpendo extendatur. Sed generaliter tumor é lacte in telam celluloſam ſub cute effuſo ortus magis opacus eſt, dolet præcipue in initio & intra breve tempus formatus, prementique digito magis reſiſtit, quam lymphaticus.

§. XXIII.

Prognoſin de lactis metaſtaſi faciendam cauſæ, ſubjecta, concomitantes ſupervenientes morbi vario modo alterant; intelligimus tamen facile, minus periculum inſtare, ſi in ſubjecto ſano, vegeto, fluentibus lochiis, materia lactea per mammas non ſecernitur & excernitur, & vel nullam vel vix ſenſibilem febrem excitat; ſed contra, quando lactis in mammis defectus ſtipatur febribus vehementioribus, inflammatoriis, malignis, præſertim ſuppreſſis ſimul lochiis, tunc haud inanis metus nos angit, ne illud ad varia viſcera ruat & ibi vel in minimis vaſculis impactum, vel in interſtitia celluloſa effuſum ſtagnet. Spes ſalutis erit eo minor, quo nobilior pars eſt, quam infeſtat; affulget contra aliqua ſpes, ſi lac denuo ad mammas redit vel alia critica excretio per alvum, urinas, ſudores accedit; hinc quoque hoc reſpectu non omnis diarrhœa in puerperis pro pernicioſa habenda eſt, uti dudum monuit Illuſtris de HÆN g) de diarrhœa puerperarum, quibus lochia non fluunt. Verba ejus omnino quoque, mutatis pro materia ſubſtrata mutandis, huc quadrant: „*In Batavis puerperis*, inquit Venerandus Præceptor, *obſervare aliquoties contigit diarrhœam pro lochiis; pernicioſa hæc in genere credita, tamen plures in vita ſervat, ſi vires bene conſervantur. Eſt revulſio hæc materiæ* ab

f) l. c. §. 928. ſeq.
g) Theſes pathologicæ de hamorrhoidibus. p 76.

ab utero inque intestina derivatio, bona respectu interitus alioquin ex suppressione oriundi; at vero ideo hanc puerperarum diarrhœam non laudamus, ut salubrem evacuationem, sed consideramus ut minus malum, quo quidem mors sæpius præcaveatur h), sed nonnunquam tamen acceleretur". Tempore puerperii lactis errores ob varias complicationes quam maxime perhorrescendi nos quam maxime sollicitos reddunt. Tempore graviditatis & post puerperium nocent, sed tamen non tam cita & inopinata morte jugulant, tunc enim non tot aliarum caussarum morbificarum concursus adest; decubitusque ex observatione auctorum sæpius in tela cellulosa fiunt, partes tantummodo externas v. g. femur occupando, quorum resolvendorum spes est; quamvis etiam in ulcera mali moris, in fistulas, in ipsam gangrænam abiisse & in mammis exitialis cancri producendi occasionem dedisse observati sint.

§. XXIV.

Cura medici circa metastasin lacteam est vel prophylactica vel therapevtica. Ut medicus à metastasi lactis feminam præservet, debet eam, quid agendum, omittendum, evitandum sit *i*), docere; debet ipse causas, quibus corpus ad metastasin prædisponitur, removere atque corrigere. Nominavi supra hasce diversas causas, neque hujus est loci, ut ostendam, quomodo singulis occurrendum sit. Intelligitur hoc ex doctrinis, quæ in libris medicis & chirurgicis ubique occurrunt, & quas heic cognitas omnino suppono; erit scilicet abundantia v. g. lactis minuenda, diæta tenuissima, auctis aliis evacuationibus, Venæ sectione, suctione forti; spissitudo lactis erit per attenuantia, diluentia; tenuitas per incrassantia; acrimonia per medicamenta specificæ acrimoniæ opposita, acida, alcalina, corrigenda. Erunt mammarum vitia mutanda, quantum per artem & tempus licet; hinc obstructiones tubulorum lacteorum reserandæ sunt, exulcerationes sanandæ, papilla retracta producenda &c. Sed nolo hisce immorari; id potius quæro, quid medicus jam imminenti seu fienti, quid jam factæ metastasi opponere debeat? Si lac non in mammis secernitur, sed cum

san-

h) PLANCHON puerperam acute febricitantem lactea-diarrhœa suborta adjuvari vidit in Journal de Medecine T. XXIV, cujus libri recensione in Comment. Lips. T. XVI. P. I. p. 78. utor.

i) conf. v. g. *Johann Friderichs Zuckerts Diæt der Schwangern und Sechswöchnerinnen.*

ſanguine mixtum manet, tunc, nulla febre urgente, lochiorum fluxum prudenter promoveri ſufficit; ſin vero vaſa nimia plethora turgent, febris lactaria diutius duret, gravior fiat, lochia ſupprimantur, tunc temperantia antiphlogiſtica exhibenda, Venæ ſectio adminiſtranda, excretionesque aliæ per medicamenta laxantia, divretica, ſudorifera, emmenagoga, quæ medicus pro ratione circumſtantiarum & diſpoſitionis individualis eligere ſciet, promovendæ ſunt. Quando autem jam ſigna habentur, lac aberrans invadere partem quandam nobiliorem v. g. cerebrum, quod cognoſcimus ex dolore capitis, ex delirio &c. (§. XVII.) tunc ter, quater, quin ſexies intra breve tempus repetitis Venæ ſectionibus aliquid boni nonnunquam PUZOSIUS præſtitit; propinato ſimul potu diluente, reſolvente, in quo Arcanum duplicatum diſſolvit, quod ipſum ſal Galli præ reliquis mirum in modum in his caſibus laudant. Videntur hæ PUZOSII obſervationes docere, & tuto & neceſſario in puerperis quoque *k*) Veneſectiones inſtitui, atque exiſtimo, in his ipſis caſibus clyſmata & veſicatoria bono cum effectu adhiberi poſſe, quibus ipſis interdum malum imminens à loco periculoſiſſimo averteretur. Decubitus in partibus interioribus jam factus pariter requirit Venæ ſectiones, & dein evacuationes frequentes, qua ipſa methodo PUZOSIUS feminam ex decubitu lactis ad cerebrum maniacam factam poſt tres menſes reſtituit. Si decubitus in parte externa v. g. femore, eſt, poterunt topica ſimul applicari, ad reſolutionem tentandam; quem in finem Ill. v. SWIETEN fomenta ex lacte & ſapone, CHOMEL *l*) ex infuſo perſicariæ & abſinthii cum Sale ammoniaco facto, & LEVRETUS cataplaſma ex mica panis, lacte, vitello ovi, croco, oleo liliorum alborum & Sale Tartari adhibuerunt; atque eodem modo mammarum a lacte effuſo tumor per emplaſtra varia reſolventia, vel quoque ope embrocationis cum aqua, in qua ſal alcalinum diſſolutum eſt, diſcutiendus eſt; id quod ſi ars non valet efficere, varia alia mala ſubſequi ſolent, de quibus in libris chirurgicis diſpiciendum eſt. Lactatio, uti quam plurimas puerperas a metaſtaſi lactea tutas præſtat, ſic quoque tunc

k) Conf. *Franz Jacob Arands Rettung der Kindbetterinnen, gegen die Vorurtheile von der Schædlichkeit der Aderlæſſe.* §. 10.

l) Memoir. del'Acad. des Sciences. 1728. in 8vo. p. 597.

tunc non negligenda, ſed potius commendanda eſt, quando mammæ, vel lacte diſtentæ morboſe turgent, vel quando flaccidæ lacte carent; reſerat enim ſuctio obſtructos tubulos excretionemque juvat; eademque lac, vel e ſanguine non ſecretum, vel in eum refluens, ad mammas determinat, & ab alienis locis, in quæ forſitan deponeretur, quaſi revocat manifeſto cum ægrotarum emolumento. Si exanthemata quoque miliaria ex lacte nonnunquam oriri aſſumimus, ea tractanda erunt, uti febris miliaris *m*). Monendum tamen, quod ſæpius diutius in cute ſubſiſtant, ſine ulla animadvertenda febre, ſed tunc quoque nulla medicamenta requiruntur, ſed caveat tantummodo puerpera, ne nimis calido regimine continuo ſudores proliciat, alias vix liberabitur; vel quoque aſſumat roborantia, nimios ſudores moderantia. Denique ſat ſingularis, & notatu digna obſervatio eſt Puzosii, quod nova imprægnatione in femina quadam œdema lacteum digitorum pedum manuumque, & in altera paralyſis ex apoplexia lactea ſecuta, fruſtra antea variis medicamentis adhibitis, curata fuerint.

§. XXV.

Poſſem nunc metaſtaſin lactis cum lochiorum ſuppreſſione vel repreſſione comparare, vel ad varias quæſtiones, quæ ſe mihi hæc ſcribenti ſponte obtulerunt, excurrere; v. g. an revera Galli primi ad lac loco aberrans attenderint? an ideo alii medici, ante ſcripta Gallorum in lucem edita, hanc lactis metaſtaſin ignorantes, infelices Practici fuerint? an adhuc infeliciores ægrotæ ipſorum curæ commiſſæ? an potius alii medici hos morbos a lacte aberrante oriundos ſimul ſciverint & neſciverint? Verum hactenus prolata pro præſenti ſcopo ad hancce materiam dilucidandam ſufficiant.

m) Lacteis exanthematibus jam proſtantibus, ægrotæ, præſertim quando cerebrum ſimul affectum eſſe ex deliriis cognoſcitur, Venæ ſectionem non ferunt, ſed potius citius pereunt. Levret Eſſai ſur l'abus &c. p. 218. 221.

